

Prövningen av om ett beslut är oriktigt enligt 113 kap. 3 § första stycket 2 och 3 socialförsäkringsbalken (SFB)

Försäkringskassans ställningstagande

1. En förutsättning för att ändra ett beslut enligt 113 kap. 3 § första stycket 2 och 3 SFB är att utgången i ärendet är oriktig.
2. Försäkringskassan ska göra den ytterligare prövning och utredning som krävs för att avgöra om utgången i ärendet är oriktig.

Den prövning som beskrivs i förra stycket ska bara göras när beslutet inte kan stå fast på den grund som beslutet fattades på och det beror på:

- uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag, eller
- uppenbart felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak.

Bakgrund

Lagtext

113 kap. 3 § SFB

Försäkringskassan [...] ska ändra ett beslut som har fattats av myndigheten och som inte har prövats av domstol, om beslutet

1. på grund av skrivfel, räknefel eller annat sådant förbiseende innehåller uppenbar oriktighet,
 2. har blivit oriktigt på grund av att det har fattats på uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag, eller
 3. har blivit oriktigt på grund av uppenbart felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak.
-

Avgränsningar

Frågan om vad som utgör ett uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag respektive vad som utgör uppenbart felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak omfattas inte av ställningstagandet. Ställningstagandet omfattar inte heller frågan om i vilka fall Försäkringskassan ska göra en prövning enligt 113 kap. 3 § SFB.

Eftersom ställningstagandet enbart rör begreppet ”oriktigt” i 113 kap. 3 § SFB, och prövningen av det, påverkar det inte hur reglerna om omprövning

enligt 113 kap. 7 § SFB ska tillämpas. Det påverkar inte heller frågan om i vilka fall en skriftlig handling som kommer in till Försäkringskassan ska ses som en begäran om omprövning.

Definition av kvalificerat fel

I texten används begreppet kvalificerat fel som beteckning för de fel som avses i 113 kap. 3 § SFB första stycket 2 och 3, dvs. uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag respektive uppenbart felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak.

Överväganden

Därför behövs ett rättsligt ställningstagande

Varken lagens ordalydelse eller dess förarbeten ger ett klart svar på hur prövningen av om beslutet har blivit oriktigt ska göras i vissa situationer. Det finns inte heller något klart svar i praxis.

Frågan blir aktuell i ärenden där det krävs att flera villkor är uppfyllda för att Försäkringskassan ska kunna fatta ett visst beslut, exempelvis för att bevilja en förmån. När Försäkringskassan har fattat ett avslagsbeslut på grund av att ett av villkoren inte är uppfyllt, eller ett gynnande beslut baserat på att ett visst villkor är uppfyllt, kan det ha saknats anledning att pröva om övriga villkor är uppfyllda. Om det visar sig att beslutet är fattat på ett uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag, och felaktigheten leder till att beslutet inte längre kan stå fast på den grunden, uppstår frågan hur prövningen av om beslutet är oriktigt ska ske. Detsamma gäller om beslutet inte kan stå fast på grund av uppenbart felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak.

Vad betyder oriktigt?

Det finns ingen tydlig förklaring av begreppet oriktigt i förarbetena. Syftet med bestämmelsen är dock att oriktiga beslut ska ändras, vilket gör det svårt att tolka lagtexten på annat sätt än att begreppet oriktigt gäller beslutet i sak, det vill säga utgången i ärendet. En förutsättning för att ändra beslutet enligt de aktuella bestämmelserna är alltså att utgången i ärendet är oriktig.

I den situation som beskrivits under rubriken ”Därför behövs ett rättsligt ställningstagande” är det inte möjligt att avgöra om utgången i ärendet är oriktig eftersom en fullständig prövning av samtliga villkor inte gjorts. Frågan är då hur prövningen ska göras.

Hur ska prövningen av villkoret ”oriktigt” göras?

Försäkringskassan har tidigare begränsat prövningen till att avse om de nya uppgifter som kommit in, tillsammans med befintlig utredning, gett stöd för

att samtliga villkor för att fatta ett annat beslut varit uppfyllda. Om det tillgängliga underlaget inte gett stöd för att samtliga villkor för en annan utgång i ärendet varit uppfyllda, har någon ändring av beslutet inte gjorts.

I rättskällorna finns det visst stöd för att prövningen ska ske på detta sätt (se bl.a. prop. 1985/86:73 s. 32, Norström, Förvaltningsförfarandet hos Försäkringskassorna, 1999, s. 206, JO 2007/08 s. 399 och SOU 1976:53 s. 142). Uttalandena i dessa källor innehåller dock endast olika upplysningar om att det är fråga om en begränsad prövning, som tar sikte på uppenbara felaktigheter. Det finns alltså inget direkt stöd i rättskällorna för det här sättet att göra prövningen.

Rättskällorna ger däremot ett mer direkt stöd för ett annat sätt att göra prövningen. När det finns ett kvalificerat fel som innebär att beslutet inte kan stå kvar på den grund som tidigare varit avgörande för utgången, ska Försäkringskassan göra den prövning och utredning som behövs för att avgöra om utgången i ärendet är oriktig.

Stöd för att göra prövningen på detta sätt finns framför allt i Försäkringsöverdomstolens (FÖD) avgörande FÖD 1992:1. I det avgörandet ansåg FÖD att det i och för sig fanns ett kvalificerat fel, men att Försäkringskassan behövde utreda och pröva ytterligare frågor för att avgöra vilken utgång som var riktig i ärendet.

Det finns också stöd för detta i förarbetena. Där tas upp att ett nytt underlag kan ge anledning till en ny bedömning av ett villkor för att bevilja en förmån (se exemplet om sjukpenning i prop. 1977/78:20 s. 94). Samtliga villkor måste dock prövas och vara uppfyllda för att förmånen ska kunna beviljas. Uttalandena i förarbetena verkar med andra ord förutsätta att det görs en vidare prövning av övriga villkor för att bevilja förmånen.

En prövning på detta sätt bör dessutom bidra till att färre enskilda blir utan ersättning på grund av bristande beslutsunderlag eller andra fel. Att bestämmelsen tillämpas på ett sätt som bidrar till att så få enskilda som möjligt blir utan ersättning på grund av oriktiga beslut är något som förespråkas i äldre litteratur (se Lavin, Gäst hos Försäkringsöverdomstolen, 1991, s. 90).

Försäkringskassan drar därför slutsatsen att bestämmelsen ska tolkas på följande sätt:

Begreppet oriktigt gäller utgången i det ursprungliga ärendet. Om ett beslut innehåller ett kvalificerat fel, ska Försäkringskassan göra den utredning och prövning som behövs för att avgöra om utgången i det ursprungliga ärendet är oriktig. Ett sådant behov av ytterligare prövning och utredning finns bara när:

- beslutet inte kan stå fast på den grund som det fattades på,

- det beror på ett kvalificerat fel, och
- det inte går att avgöra om utgången i ärendet är oriktig utan att fler villkor prövas.

Vilken utredning som behövs för att göra den ytterligare prövning som beskrivs i förra stycket får avgöras i varje enskilt fall med utgångspunkt i utredningsskyldigheten, det vill säga skyldigheten att utreda ärendet i den omfattning som dess beskaffenhet kräver.

Särskild hantering vid den prövning som ska göras i samband med överklagande

När det gäller prövningen enligt 113 kap. 3 § SFB vid överklagande (se Försäkringskassan allmänna råd FKAR 2010:7 om omprövning och ändring), gäller att överlämnandet till domstol som regel inte bör dröja mer än en vecka.

Försäkringskassan har alltså begränsad tid att göra prövningen enligt 113 kap. 3 § SFB vid överklagande. En situation kan uppstå där det behövs ytterligare utredning för att göra prövningen av fler villkor, men det finns inte tid att göra sådan utredning inom en vecka. Överlämnandet ska inte heller i den här situationen dröja mer än en vecka. När det inte finns tid att utreda ärendet ytterligare inom en vecka, får prövningen därför göras utifrån det underlag som finns tillgängligt, utan ytterligare utredning (jfr JO 2007/08 s. 399).

Exempel

Innebörden av ställningstagandet kan förklaras genom två exempel.

Exempel 1

Försäkringskassan har avslagit en ansökan om en förmån på grund av att ett visst villkor inte är uppfyllt. Det finns ytterligare villkor som måste vara uppfyllda för att förmånen ska beviljas. De här villkoren har dock inte prövats i det ursprungliga ärendet, eftersom det förstnämnda villkoret inte bedömdes vara uppfyllt.

Det visar sig sedan att underlaget för beslutet varit uppenbart felaktigt. Det kvalificerade felet gör att det inte går att stå fast vid den tidigare utgången i ärendet på den grund som angetts. För att avgöra om utgången i ärendet är oriktig, behöver Försäkringskassan utreda och pröva övriga villkor för att bevilja förmånen. Om det vid den prövningen visar sig att något av övriga villkor inte är uppfyllda, är utgången i ärendet inte oriktig. Försäkringskassan beslutar då att inte ändra det tidigare beslutet eftersom det inte är oriktigt. Men om det istället visar sig att samtliga villkor för att bevilja förmånen är

uppfyllda, är den tidigare utgången i ärendet oriktig och beslutet ska ändras. Beslutet kan ändras helt eller delvis.

Exempel 2

Försäkringskassan har fattat ett gynnande beslut och överväger nu att ändra beslutet till nackdel för den försäkrade. Det finns dock alternativa grunder som kan leda till en viss utgång, ett visst beslut. De här alternativa grunderna har inte prövats i det ursprungliga ärendet.

Försäkringskassan måste i den här situationen pröva och utreda de alternativa grunder som inte omfattas av den tidigare prövningen och som behöver prövas för att avgöra om utgången i ärendet är oriktig. Om det vid den prövningen visar sig att en alternativ grund är uppfylld, och den här grunden innebär att utgången i ärendet blir densamma som tidigare, ska beslutet inte ändras eftersom beslutet inte är oriktigt.

Aktuella bestämmelser, rättspraxis m.m.

113 kap. 3 § SFB

SOU 1976:53

Prop. 1977/78:20

Prop. 1985/86:73

FÖD 1992:1

Lavin, Gäst hos Försäkringsöverdomstolen, 1991

Marie Axelsson

/ Emil Åstrand-Melin